

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری

عنوان:

بررسی حقوق معنوی (اخلاقی) پدید آورندگان آثار فکری و مبانی حقوقی آن

استاد راهنما:

دکتر سید حسن شبیری

استاد مشاور:

دکتر محمود حکمت نیا

نگارنده:

مهناز حبیبی ویشه

تابستان ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیر و تشکر:

در آغازین سطور این نوشتار آن چه شایسته و چه بسا بایسته ست این است که منت نهمیم خدای را که قوه و قریحه و زمان و مکان لایزال را در اختیار این کمترین نهاد تا مگر توانسته باشد ردی از خود بر جای گذارد .

در ادامه شایان تقدیر و تشکر است حمایت بی دریغ اساتید محترم دکتر سید حسن شبیری و دکتر محمود حکمت نیا که در پیمودن این مسیر راهنما و روشنگر راهی بودند که بی تردید بی رهنمونهای ایشان راه به جایی نمی برد.

نیز تمام زحماتی را که خانواده و بالاخص والدین همیشه حمایتگر و دوستان و بزرگوارانی که در طی این مدت بر خود روا داشته اند محترم می شمارم.

تقدیم به:

- بارگاہ حضرت فاطمه معصومه سلام الله علیها که سراسر نور و برکت است.

- پدر و مادرم که مهرشان در دلم مقدس است.

چکیده

در این پایان نامه که مشتمل بر سه فصل است در پی بررسی حقوق اخلاقی پدید آورندگان آثار فکری و نیز مطالعه ی مبانی آن هستیم. اعطای حقوق اخلاقی مانند حق انتساب، حق تمامیت اثر، حق افشای اثر و حق استرداد اثر به پدید آورندگان آثار فکری راهی برای حمایت گسترده از پدید آورندگان است. مهم ترین مبنای حقوق اخلاقی، نظریه شخصیت است که بر اساس آن اثر فکری بخشی از شخصیت پدید آورنده محسوب می شود. مبنای دیگر حقوق اخلاقی، حمایت از شهرت پدید آورنده است. تامین حقوق اخلاقی سبب حفظ شاکله ی کلی اثر و همچنین صحت انتساب اثر به پدید آورنده می شود و پدید آورنده برجسته ای که آثار تحسین بر انگیزی را خلق نموده است، از طریق نشر عمومی آثار خود به شهرت دست پیدا می کند. حفظ منافع عمومی جامعه و ایجاد فضای صادقانه جهت بازار آثار فکری مستلزم رعایت حقوق اخلاقی هم چون تمامیت اثر و حق انتساب می باشد. همچنین محترم شمردن پدید آورندگان آثار فکری و نیز ارتقای سطح زندگی آنها از لحاظ اجتماعی و اقتصادی جز از راه حمایت از حقوق اخلاقی آنها میسر نیست. کشورهای دارای نظام کپی رایت با توجیه اینکه حمایت از حقوق اخلاقی سلطه ی دارنده اثر را کاهش می دهد و از این رهگذر، از حجم سرمایه گذاری در این زمینه کاسته می شود و خلق آثار فکری در سطح جامعه کاهش می یابد، از قبول حقوق اخلاقی به طور موسع سرباز می زنند. همچنین کشورهای دارای نظام کپی رایت بر این باورند که در کشورهایی که نیاز به تدوین قوانین در زمینه ی حقوق اخلاقی ندارند چرا که این حقوق را از طرق دیگر مانند قوانین منع رقابت غیر منصفانه، حفظ حریم خصوصی و یا منع استفاده از ریشه و مبدا نادرست برای کالا و خدمات حمایت می کنند.

واژگان کلیدی: حقوق اخلاقی، پدید آورندگان، اثر فکری، مبانی نظری، مبنای شهرت پدید آورنده، منافع عمومی.

فهرست مطالب

صفحه	عناوین
۶	مقدمه
۱۰	فصل اول: مفاهیم، تعاریف، تاریخچه
۱۲	مبحث اول: مفاهیم و تقسیم بندی
۱۲	گفتار اول: تعریف حقوق مالکیت فکری و انواع آن
۱۳	گفتار دوم: تعریف اثر فکری
۱۵	گفتار سوم: تعریف پدید آورنده
۱۶	گفتار چهارم: انواع حقوق اخلاقی پدید آورنده
۱۷	گفتار پنجم: تعریف حقوق اخلاقی (حقوق معنوی)
۱۸	گفتار ششم: تعریف مبنا
۱۹	مبحث دوم: ویژگی های حقوق اخلاقی
۱۹	گفتار اول: غیر قابل انتقال بودن
۲۰	گفتار دوم: عدم محدودیت زمانی
۲۱	گفتار سوم: عدم محدودیت مکانی
۲۲	مبحث سوم: مصادیق شایع حقوق اخلاقی
۲۲	گفتار اول: حق انتساب
۲۴	گفتار دوم: حق تمامیت اثر

۲۶	گفتار سوم: حق افشای اثر
۲۹	گفتار چهارم: حق عدول یا حق استرداد اثر
۳۰	گفتار پنجم: حق دسترسی به اثر
۳۱	گفتار ششم: حق جایزه
۳۳	مبحث چهارم: مصادیق غیر شایع حقوق اخلاقی
۳۴	گفتار اول: حق پاسخگویی به انتقادات
۳۴	گفتار دوم: حق احترام به حریم خصوصی
۳۶	گفتار سوم: حق گرد آوردن آثار در مجموعه ی واحد
۳۶	گفتار چهارم: حق رعایت کیفیت اثر از سوی تولید کننده
۳۷	مبحث پنجم: پیشینه ی تاریخی حقوق اخلاقی
۳۷	گفتار اول: حقوق اخلاقی در دوران باستان
۳۹	گفتار دوم: حقوق اخلاقی در قرون وسطی
۴۰	گفتار سوم: حقوق اخلاقی در دوره ی رنسانس به بعد
۴۲	گفتار چهارم: حقوق اخلاقی در اسلام و ایران
۴۶	فصل دوم: حقوق اخلاقی در نظام های حقوقی ملی و فرا ملی
۴۸	مبحث اول: حقوق اخلاقی در نظام حقوقی فرانسه و ایران (نظام حق مولف)
۴۸	گفتار اول: حقوق اخلاقی در فرانسه
۵۵	گفتار دوم: حقوق اخلاقی در ایران
	مبحث دوم: حقوق اخلاقی در نظام حقوقی ایالات متحده امریکا
۵۹	و انگلیس (نظام کپی رایت)

۵۹	گفتار اول: ایالات متحده امریکا
۷۰	گفتار دوم: انگلیس
۷۴	مبحث سوم: بررسی حقوق اخلاقی در کنوانسیونهای بین المللی
۷۴	گفتار اول: کنوانسیون برن
۷۶	گفتار دوم: معاهده اجرا کنندگان و آوانگاشت وایپو
۷۷	گفتار سوم: اعلامیه حقوق بشر
۷۸	گفتار چهارم: معاهده جهانی حق مولف
۷۹	گفتار پنجم: معاهده کپی رایت وایپو
۷۹	گفتار ششم: معاهده جنبه های تجاری مالکیت فکری
۸۰	مبحث چهارم: رابطه ی حقوق اخلاقی با حقوق مادی در نظام های حقوقی
۸۰	گفتار اول: نظریه وحدت حقوق اخلاقی و اقتصادی
۸۲	گفتار دوم: نظریه ی دوگانگی حقوق اخلاقی و حقوق اقتصادی
۸۳	مبحث پنجم: قلمرو حقوق اخلاقی در نظامهای مختلف حقوقی
۸۳	گفتار اول: حقوق مالکیت صنعتی
۹۵	گفتار دوم: حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط
۹۷	مبحث ششم: انتقادهای وارد بر حقوق اخلاقی
۹۷	گفتار اول: آزادی بیان
۹۸	گفتار دوم: تئوری آثار اشتقاقی
۹۹	گفتار سوم: مداخله در بازار آزاد
۹۹	گفتار چهارم: برتری حقوق خصوصی بر حقوق عمومی
۱۰۰	گفتار پنجم: برتری پدید آورندگان، نظریه ای نادرست

- ۱۰۰ مبحث هفتم: جایگزین های حقوق اخلاقی در نظامهای حقوقی
- ۱۰۱ گفتار اول: حق استرداد
- ۱۰۳ گفتار دوم: حق افشا
- ۱۰۴ گفتار سوم: حق مادی اولین انتشار
- ۱۰۵ گفتار چهارم: استفاده ی منصفانه
- ۱۰۶ گفتار پنجم: اختصاص ریشه و مبدا نادرست برای کالا و خدمات
- ۱۰۸ گفتار ششم: رقابت غیر منصفانه
- ۱۰۹ گفتار هفتم: افترا
- ۱۱۰ گفتار هشتم: قرارداد

فصل سوم: مبانی حقوقی حقوق اخلاقی در نظامهای حقوقی

- ۱۱۲ **مختلف**
- ۱۱۴ مبحث اول: توجیه حقوق اخلاقی بر اساس دیدگاههای اقتصادی
- ۱۱۴ گفتار اول: دارندگان منافع مالی آثار فکری
- ۱۱۵ گفتار دوم: نگاهی بر نظریه جان لاک در باب حقوق اقتصادی
- ۱۱۷ گفتار سوم: قابلیت آثار فکری جهت تبلیغ برای فروش آثار آینده
- ۱۱۹ مبحث دوم: توجیه حقوق اخلاقی بر اساس تامین منفعت عمومی اجتماع
- ۱۲۰ گفتار اول: ارائه ی راه حل برای مشکلات اجتماع
- ۱۲۳ گفتار دوم: حمایت از فرهنگ عمومی هر جامعه
- ۱۲۶ گفتار سوم: اشاعه ی راستگویی و درستی در اجتماع
- ۱۲۹ مبحث سوم: توجیه حقوق اخلاقی بر اساس احترام به شهرت پدید آورنده
- ۱۳۱ گفتار اول: دارنده ی حقوق اخلاقی در این دیدگاه

- ۱۳۱ گفتار دوم: بررسی تاثیر شهرت پدید آورنده بر منافع مادی
- ۱۳۳ گفتار سوم: توجیه بحث فرانشیز بر اساس احترام به شهرت
- ۱۳۵ گفتار چهارم: بررسی وضعیت و ماهیت آثار برجسته ی فکری
- ۱۳۵ گفتار پنجم: جایگاه آثار منتشر شده بی نام یا با نام مستعار
- ۱۳۸ گفتار ششم: بررسی امکان اعراض از حقوق اخلاقی در این نظریه
- ۱۳۹ مبحث چهارم: توجیه حقوق اخلاقی بر اساس نظریه شخصیت
- ۱۴۲ گفتار اول: آثار فکری تجلی یک ایده
- ۱۴۳ گفتار دوم: تقسیم بندی حقوق اخلاقی در دیدگاه شخصیت
- ۱۴۴ گفتار سوم: آزادی بیان
- ۱۴۷ گفتار چهارم: بررسی مقوله "کتاب" در این دیدگاه
- ۱۴۸ گفتار پنجم: وضعیت حقوقی آثار سفارشی بر اساس تئوری شخصیت
- ۱۴۹ مبحث پنجم: احترام به نبوغ پدید آورنده
- ۱۵۰ گفتار اول: اهدای جوایز گوناگون
- ۱۵۲ گفتار دوم: ضرورت حفاظت فیزیکی از آثار
- ۱۵۴ گفتار سوم: بررسی تاثیر حقوقی نبود کردن اثر
- ۱۵۷ گفتار چهارم: بررسی قابلیت انتقال حقوق اخلاقی در این نظریه
- ۱۵۸ گفتار پنجم: امکان اعراض از حقوق اخلاقی
- ۱۶۰ مبحث ششم: توجیه حقوق اخلاقی جهت حمایت از پدید آورنده
- ۱۶۰ گفتار اول: بررسی فضای عمومی جامعه
- گفتار دوم: بررسی تاثیر حمایت از پدید آورندگان در روابط اجتماعی
- ۱۶۱ و قراردادی

جمع بندی و نتیجه گیری

۱۶۴

منابع

۱۶۹

با پی بردن جوامع بشری به اهمیت آثار مختلف فکری و فرهنگی و نیز حمایت از حقوق مالکیت های فکری، اهمیت حمایت از حقوق اخلاقی پدیدآورندگان نیز مورد توجه قرار گرفت. حمایت از حقوق اخلاقی ابتدا از کشورهای اروپایی و به ویژه فرانسه و در پی تلاش های مولفان برای دستیابی به حقوق ناشی از آثارشان آغاز گردید؛ لیکن این حمایت، به فرانسه و کشورهای اروپایی محدود نماند و با آشکار شدن اثرات و فواید این قبیل حمایت ها دامنه آن به کشورهای امریکایی هم گسترش یافت.

الف) بیان مسئله:

آنچه ما در این پایان نامه در پی نیل به آن هستیم بررسی و تحلیل حقوق اخلاقی و مبانی گوناگونی است که کشورهای مختلف با سیستم های حقوقی متفاوت برای توجیه انواع حقوق اخلاقی در نظر گرفته اند. به بیان روشن تر کشورهای مختلف با نظام های حقوقی گوناگون هر کدام نسبت به مقوله حقوق اخلاقی پدیدآورندگان آثار فکری واکنش متفاوتی نشان می دهند. برخی از کشورها، حقوق اخلاقی را به طور بسیار موسع تفسیر می کنند و انواع گوناگونی از این نوع حقوق را به پدیدآورندگان اعطا می نمایند؛ در مقابل برخی دیگر از کشورها اعطای حقوق اخلاقی به پدیدآورندگان را مانعی بر سر راه بهره برداری مادی و گسترش خلق آثار می دانند و از آن حمایت چندانی به عمل نمی آورند البته در این میان کشورهایی بوده اند که راه میانه ای را در پیش گرفته اند و سطح متوسطی از حقوق اخلاقی را برای پدیدآورنده در نظر گرفته اند. در همین راستا به بررسی انواع حقوق اخلاقی که در کشورهای گوناگون مورد حمایت قرار می گیرد پرداخته ایم. به این مفهوم که میزان حمایت کشورها از انواع شناخته شده ی حقوق اخلاقی به چه صورتی است یا این که هر کشور از کدام نوع از حقوق اخلاقی حمایت کرده اند و چرا؟

ب) اهمیت و ضرورت تحقیق:

به نظر می رسد اهمیت و ضرورت تحقیق در حقوق اخلاقی پدیدآورندگان آثار فکری و مبانی آن از دو جهت باشد؛ اول از جهت بحث مبانی، چرا که بررسی مبانی موضوعات مختلف یکی از مهمترین مباحثی است که در ابتدای هر مقوله ای مورد بررسی قرار می گیرد به عبارت دیگر چرایی و مبنای وجود هر مقوله یکی از مباحثی است که اهمیت زیادی در فهم و درک درست از آن و بررسی و شناخت جایگاه آن در جامعه و در میان سایر مسایل و نیز اهمیت آن در نظر مردم دارد. هر جامعه ای از لحاظ علمی، فرهنگی، تاریخی، اجتماعی، اخلاقی و مذهبی دارای ویژگی ها و ریشه هایی می باشد که آن جامعه را از لحاظ پذیرش یا عدم پذیرش موضوعی جدید و خاص آماده می سازد.

به دیگر سخن ویژگی های علمی، فرهنگی و مذهبی یک جامعه امکان اعطای حقوق خاصی را به گروه خاصی از مردم میسر می دارد. از این رو بررسی مبانی و توجیهات مبانی حقوق اخلاقی پدیدآورندگان آثار

فکری به طور خاص در جهت شناخت همه جانبه این نوع از حقوق و امکان پذیرش و اجرای آن در هر گستره ی اجتماعی و در نظر گرفتن ضمانت اجرای مناسب برای آن لازم به نظر می رسد. وجه دیگر اهمیت این موضوع از جهت بررسی حقوق اخلاقی پدیدآوردندگان آثار فکری می باشد. چراکه آنچه بیشتر در حقوق پدیدآوردندگان بحث می شود؛ حقوق مادی آنها می باشد و حقوق اخلاقی همیشه به عنوان جزء کم اهمیت تر و به طور مختصر مورد بررسی قرار می گیرد. در حالیکه در بسیاری از موارد پدیدآوردندگان برای حقوق اخلاقی ناشی از اثرشان ارزش بالاتری نسبت به حقوق مادی ناشی از آن قائل هستند. به همین جهت بررسی همه جانبه ریشه ها و مبانی این نوع از حقوق و تطبیق آن با ویژگیهای نظام های حقوقی گوناگون برای حمایت هرچه بیشتر از پدیدآوردندگان لازم و ضروری به نظر می رسد.

ج) پیشینه ی تحقیق

همان طور که بیان شد بررسی مبنای هر موضوعی یکی از مهم ترین مقولاتی است که صاحب نظران در آن به تحقیق و بررسی و تدوین کتب و مقالات می پردازند. حقوق اخلاقی پدیدآوردندگان آثار فکری نیز از این قاعده مستثنا نیست؛ گرچه رویه به این ترتیب بوده است که در بسیاری از آثار، از قبیل آثار مالکیت فکری (به طور عام) بحث شده و اصولاً مبانی و توجیحات حقوق اخلاقی به صورت مختصر و جزیی بحث شده است و یا اینکه مبانی که برای مالکیت فکری در نظر گرفته شده است به نوعی به حقوق اخلاقی هم تعمیم داده شده است. مقاله آقای صمد حضرتی با عنوان جایگاه حقوق مولف در حقوق ایران، اسلام و کنوانسیونهای بین المللی سال ۱۳۷۹، مقاله آقای دکتر حکمت نیا با عنوان مروری بر حقوق اخلاقی مالکیت فکری و مبانی اعتبار آن ۱۳۸۴، کتاب آقای دکتر محمود حکمت نیا با عنوان مبانی مالکیت فکری ۱۳۸۶، پایان نامه دکتر حسن شبیری با عنوان مبانی نظری و فقهی حقوق مالکیت فکری سال ۱۳۸۷، کتاب *The moral rights of authors and performers* نوشته ی Elizabeth Adeney در سال ۲۰۰۶ و مقاله ی *moral rights* نوشته ی Amy Adler در سال ۲۰۰۹ جمله آثاری است که مبانی حقوق اخلاقی را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است.

د) سوالات تحقیق

در این نوشتار سعی شده است به چندین سوال که در این زمینه مطرح شده است پاسخ دهیم.

اول: سوالات اصلی

۱- ابعاد مختلف حقوق اخلاقی پدیدآوردندگان آثار فکری در نظام حقوقی کشورهای گوناگون به چه صورت است؟

۲- چه مبنا و توجیهاتی می توان برای حقوق اخلاقی در نظام های حقوقی مختلف در نظر گرفت؟

دوم: سوال فرعی

کشورهای دارای نظام حق مولف و کشورهای دارای نظام کپی رایت هر کدام چه نوع از حقوق اخلاقی را به پدیدآورندگان اعطا می نمایند؟

ه) فرضیات تحقیق:

با مطالعات اولیه در زمینه ی موضوع پایان نامه، نگارنده چندین فرضیه را تصویر نموده است:

۱- حقوق اخلاقی دارای ابعاد گوناگونی مانند حق انتساب، حق تمامیت اثر، حق افشای اثر است. سیستم های حقوقی به شیوه های مختلفی با این حقوق برخورد نموده اند. به این ترتیب که برخی از کشورها مانند فرانسه حمایت های گسترده ای را از حقوق اخلاقی به عمل آورده اند و برخی نظام ها مانند ایالات متحده ی امریکا حمایت محدود و مضیقی را برای این حقوق پیش بینی نموده اند.

۲- توجیهاتی که برای حمایت از حقوق اخلاقی در کشورهای گوناگون ارائه می شود، اصولاً به دو گروه تقسیم می شود، برخی مانند نظریه شخصیت، ریشه در مبانی حقوقی دارد که در قرون گذشته توسط حقوق دانان و فیلسوفان ارائه شده است. برخی هم مانند نظریه ارتقای جایگاه پدیدآورندگان در اجتماع ناشی از مناسباتی است که در دهه های اخیر بیشتر به آن توجه شده است.

و) اهداف تحقیق

هدفی که از تدوین این پایان نامه دنبال می شده است؛ شناخت حقوق اخلاقی پدیدآورندگان آثار فکری و مبانی آن در نظام های حقوقی بوده است. همچنین ما در پی بررسی و تحلیل دیدگاههای نظام های گوناگون حقوقی نسبت به حقوق اخلاقی بوده ایم. شناخت عمیق و همه جانبه ی حقوق اخلاقی پدیدآورندگان و مبانی آن در سیستم های حقوقی باعث ایجاد توانایی لازم جهت برقراری ساز و کار مناسب برای تدوین قانونهای مناسب در این زمینه و گسترش ابعاد حمایت از پدیدآورندگان می شود. یکی دیگر از اهداف تحقیق، بررسی دلایل و همچنین عواملی است که باعث گسترش و یا عدم گسترش حقوق اخلاقی در نظام های حقوقی مختلف شده است.

ز) روش تحقیق

روش تحقیق در این پایان نامه مانند شیوه ی رایج در علوم انسانی، تحلیلی- توصیفی است. نگارنده با استفاده از کتابها و مقالات فارسی و انگلیسی موجود در کتابخانه ها و نیز اینترنت به جمع آوری مطالب پرداخته و سپس با استفاده از شیوه ی تحلیلی و با مطالعه و بررسی قوانین کشورهای گوناگون و نیز کنوانسیون های بین المللی مختلف به تدوین پایان نامه حاضر پرداخته است.

ح) ساختار کلی تحقیق

ما در این پایان نامه بر آنیم که به بررسی حقوق اخلاقی پدیدآورندگان آثار فکری و مبنای مختلف آن پردازیم. برای بررسی حقوق اخلاقی در سیستم های حقوقی و سپس مطالعه ی مبنای آن، در فصل اول به بررسی موضوعات کلی در این زمینه مانند تعاریف، مفاهیم، انواع حقوق اخلاقی و نیز بحث تاریخیچه ی این حقوق پرداخته ایم. در فصل دوم نیز به بررسی ابعاد حقوق اخلاقی پرداخته ایم و جهت انجام بررسی های همه جانبه حقوق اخلاقی را در سیستم های حقوقی گوناگون از جمله فرانسه، انگلیس، ایالات متحده ی امریکا و ایران مورد بررسی قرار داده ایم. همچنین انتقادهای وارد بر حقوق اخلاقی و نیز جای گزین های پیشنهاد شده برای آن را در نظامها بررسی نموده ایم. فصل سوم به بررسی مبنای و توجیحات حقوق اخلاقی اختصاص دارد. در این فصل شش مبنای برای حقوق اخلاقی در نظر گرفته شده است از جمله آن مبنای اقتصادی، مبنای شخصیت، مصالح اجتماعی، مبنای شهرت، احترام به برتری پدیدآورنده و مبنای ارتقای جایگاه اجتماعی پدیدآورنده می باشد.

فصل اول:

مفاهیم، تعاریف

و تاریخچه

طرح بحث

در فصل اول تحت عنوان مفاهیم، تعاریف و تاریخچه، در پی بررسی و شناخت کلی موضوع، ارائه ی تعریف از مبحثهای مختلف موضوع و بررسی انواع حقوق اخلاقی هستیم. همچنین در این فصل پیشینه ای از حقوق اخلاقی را در نظامهای گوناگون بررسی کرده و سیر تحولی آن را مطالعه نموده ایم.

مبحث اول: مفاهیم و تقسیم بندی

در این قسمت مفاهیم مختلفی که در این نوشتار با آن سر و کار داریم را مورد بررسی و تحلیل قرار خواهیم داد.

گفتار اول: تعریف حقوق مالکیت فکری و انواع آن

حقوق مالکیت فکری مجموعه حقوقی است که به تراوشات ذهنی انسان در هر زمینه ای سه شرط آنکه دارای حامل مادی و نمود خارجی باشد- اعطا می شود.^۱ مالکیت فکری به طور کلی حقوقی است که به صاحبش امکان بهره مندی از منافع را می دهد که از اثرش منتج می شود و عمدتاً به موضوعاتی می پردازد که زائیده ی فکر و اندیشه انسان است و مرتبط با آفرینش های ذهنی اوست. به بیان دیگر موضوع این مالکیت ذاتاً غیر قابل لمس و عبارت از وجهی از دانش و اطلاعاتی است که در محصولات فیزیکی یا روند تولید آنها تجلی یافته است. تعریف عناصر مالکیت فکری تا حدودی مشکل به نظر می رسد چرا که اکثر تعاریف ارائه شده فهرستی از مصادیق مالکیت فکری است.^۲ یکی از حقوق دانان حقوق مالکیت معنوی را حقوقی می داند که به صاحب آن اختیار انتفاع انحصاری از فعالیت و فکر و ابتکار انسان را می دهد.^۳ این نوع حقوق به طور عمده به دو دسته بزرگ مالکیت ادبی و هنری و مالکیت صنعتی تقسیم می شود. در مالکیت ادبی و هنری حقوق مربوط به آثار ادبی، علمی و

---

¹Patricia, Kameri-Mbote, "Intellectual property protection in Africa :an assessment of the status of laws, research and policy analysis on intellectual property rights in Kenya", **International environmental law research center**, 2005, p1, available at: [http://www.ielrc.org/content/w0502.pdf\(9/3/2011\)](http://www.ielrc.org/content/w0502.pdf(9/3/2011))

²Peter, Drahos, "The universality of intellectual property rights: origins and development. queen mary intellectual property research institute", available at: [http://www.wipo.int/tk/en/hr/paneldiscussion/papers/pdf/drahos.pdf\(10/18/2010\)](http://www.wipo.int/tk/en/hr/paneldiscussion/papers/pdf/drahos.pdf(10/18/2010))

³ ناصر کاتوزیان، حقوق مدنی اموال و مالکیت، (چاپ ششم، تهران: انتشارات میزان، ۱۳۷۶)، ص ۲۳

هنری مورد حمایت قرار می‌گیرد و در مالکیت صنعتی بیشتر به جنبه‌های مادی و بهره‌برداری‌های اقتصادی از آثار فکری توجه می‌شود و در این رویکرد مفاهیمی همچون حق اختراع، اسرار تجاری و علامت تجاری حمایت می‌شود.

گفتار دوم: تعریف اثر فکری

بر اساس تعریفی که ماده ۱ قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ ارائه داده است، به آنچه از راه دانش یا هنر و یا ابتکار پدید آورنده پدید می‌آید بدون در نظر گرفتن طریقه یا روشی که در بیان و یا ظهور و یا ایجاد آن به کار رفته است « اثر » اطلاق می‌شود.

از این تعریف این گونه استنباط می‌شود که اثر فکری صرف نظر از آنچه هست برای حمایت نیازمند این است که بیان شود و ظهور یابد. به عبارتی این اثر فکری می‌بایست ما به ازای مادی پیدا کند و حامل داشته باشد و صرف آنچه در ذهن یک فرد ایجاد شده است قابل حمایت نیست و او باید برای حمایت از این فکر و ایده‌ی خود برای آن یک حامل در نظر گرفته و آن را در قالب یک اثر ارائه نماید. اثر یک شی و کالای معمولی نیست بلکه تجسم آزادی و خلاقیت پدید آورنده است.

در اکثر قوانین داخلی کشورها اغلب رویه به این صورت است که آثار مورد حمایت قانون در فصول ابتدایی آن ذکر شده است. برخی از کشورها مانند فرانسه لیست غیر انحصاری^۴ از آثار مورد حمایت خود ارائه می‌دهند. در ابتدای قانون مالکیت فکری فرانسه^۵ آمده است که آثار فکری^۶ تحت حمایت این قانون قرار دارند. این کشورها از جهت حمایت از انواع مختلف آثار فکری محدودیتی را

^۴Non-exclusive

^۵ ماده ۱

^۶Works of the mind

قائل نمی شوند و هر نوع اثری را که بتوان اثر فکری تلقی نمود تحت حمایت خود قرار می دهند. در مقابل برخی از کشورها مانند امریکا در قانون خود نوع خاصی از آثار فکری را حمایت می کنند. به عنوان مثال قانون حقوق پدیدآورندگان آثار بصری که تنها قانونی است که از حقوق اخلاقی حمایت کرده است آن را مختص آثار بصری قرار داده است و در ابتدای قانون این آثار را به طور انحصاری^۷ نام برده است. سایر آثار فکری از حمایت این قانون محروم هستند.

به عنوان مثال در قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸ که از نمونه های خارجی به خصوص قوانین فرانسه الهام گرفته است، آثار مورد حمایت چنین نام برده شده است: کتاب و رساله و جزوه، اثر سمعی و بصری، اثر موسیقی، نقاشی، تصویر، مجسمه، اثر معماری، اثر عکاسی و اثر فنی که جنبه ی ابداع و اختراع داشته باشد و سایر مواردی که در این ماده ذکر شده است.

هم چنین بر اساس قانون برنامه پنج ساله سوم توسعه ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب فروردین ۱۳۷۹^۸ گزارش های پژوهشی، پایان نامه و نرم افزارهای چند رسانه ای به عنوان اثر مشمول مفاد قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸ می گردد.

در قانون ساماندهی مد و لباس مصوب دی ماه ۱۳۸۵ آمده است^۹ که طرح ها و الگوهای تولید شده ی پارچه و لباس مبتنی بر نهاد ایرانی - اسلامی مشمول حمایت قانونی حقوق مولفان و مصنفان و

⁷Exclusive

⁸ ماده ۱۶۰

⁹ ماده ۴